

نظارت بر مجرمان خطرناك

(بارویکرد حقوقی - جرم‌شناسی)

مؤلف

دکتر حسین ایارگر

(استادیار دانشگاه علوم انتظامی امین)

دانشگاه علوم انتظامی امین

۱۳۹۶

دانشگاه علوم انتظامی امین

نظارت بر مجرمان خطرناک
(با رویکرد حقوقی - جرم‌شناسی)

مؤلف: دکتر حسین ایارگر
ویراستار علمی: دکتر میرعظیم قوام
ناظر علمی: دکتر اکبر وروایی
ناشر: دانشگاه علوم انتظامی امین
آما: ساز کتاب: فرهنگ‌شناسی
چاپ ۱: ۱۳۹۶
شمارگان: ۵۰۰
قیمت: ۱۸۰.۰۰۰ ریال
شابک: ۹۷۸-۶۰۲-۱۲۳-۳۶-۶
لیتوگرافی، چاپ و تصحیف: چاپ سهند
نشانی دانشگاه: تهران، ابتدای بزرگراه شهید خدای، خیابان شهید جدی اردبیلی، دانشگاه علوم انتظامی
امین - ۴۸۹۳۱۲۹۳

سرشناسه : ایارگر، حسین،
عنوان و نام پدیدآور : نظارت بر مجرمان خطرناک (با رویکرد حقوقی - جرم‌شناسی) / نویسنده حسین ایارگر.
مشخصات نشر : تهران : دانشگاه علوم انتظامی امین، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری : ۲۴۴ص: مصور، جدول، نمودار.
شابک : 978-600-363-123-6
وضعیت فهرست : فیا
نویسی
یادداشت : کتابنامه.
موضوع : جرم‌شناسی criminology
موضوع : پیشگیری
موضوع : prevention
موضوع : بزه‌کاران و مجرمان
موضوع : criminals
موضوع : پلیس - نظارت و مراقبت
موضوع : police supervision
شناسه افزوده : دانشگاه علوم انتظامی امین
رده بندی کنگره : HV۷۹۳۶/ب۴ الف ۹۱۳۹۵
رده بندی دیویی : ۴۲۷/۳۶۴
شماره کتابخانه ملی: ۴۴۲۰۹۰۰

فهرست مطالب

<u>عنوان</u>	<u>صفحه</u>
مقدمه.....	۱۵
بخش اول: نظارت بر مجرمان خطرناک: مفاهیم و مبانی.....	۲۱
فصل اول: تبیین مفاهیم.....	۲۳
مبحث اول: مفاهیم مقدماتی.....	۲۴
گفتار اول: مفهوم نظارت.....	۲۴
بند اول: معنای نظارت.....	۲۴
بند دوم: معنای اصطلاحی نظارت.....	۲۵
گفتار دوم: مقایسه اصطلاح نظارت با اصطلاحات مشابه.....	۲۵
مبحث دوم: انواع نظارت بر مجرمان.....	۲۶
گفتار اول: انواع نظارت بر مجرمان.....	۲۷
گفتار دوم: انواع نظارت از نظر هدف.....	۲۷
گفتار سوم: انواع نظارت به اعتبار محدوده زمان به سرگیری آن (قلمرو زمانی نظارت).....	۲۸
بند اول: نظارت مقدم بر بزهکاری یا نظارت پیش از محاکمه و دادرسی.....	۲۸
بند دوم: نظارت حین دادرسی.....	۲۹
الف) نظارت بر متهمان از طریق صدور قرارها.....	۲۹
ب) نظارت قضایی.....	۳۰
بند سوم: نظارت مؤخر بر دادرسی.....	۳۱
الف) نظارت مشدد بر مجرمان موادمخدر.....	۳۳
ب) نظارت مشدد بر مجرمان جنسی.....	۳۳
ج) نظارت مشدد بر بزهکاران نوجوان.....	۳۳
گفتار چهارم: انواع نظارت به اعتبار قلمرو مکانی.....	۳۴
گفتار پنجم: انواع نظارت به اعتبار وسایل و فناوری مورد استفاده.....	۳۵
مبحث سوم: وجوه تمایز نظارت تأمینی با تدابیر پیشگیرانه وضعی- فنی- فناورانه از جرم.....	۳۷
دستآورد.....	۴۱

فصل دوم: مبانی نظارت بر مجرمان ۴۳

مبحث اول: قدرت و اقتدار سیاسی حکومت به‌عنوان مبنای نظارت بر مجرمان ۴۶

گفتار اول: نظارت در دیدگاه فوکو - بنیام ۴۶

گفتار دوم: نظارت در دیدگاه اورول ۵۱

مبحث دوم: کنترل اجتماعی، مبنای نظارت بر مجرمان ۵۲

گفتار اول: انواع نظارت اجتماعی ۵۵

بند اول: کنترل‌های رسمی و کنترل‌های غیررسمی ۵۵

بند دوم: کنترل‌های درونی و کنترل‌های بیرونی ۵۶

بند سوم: نظارت اجباری و اقناعی ۵۹

بند چهارم: نظارت مستقیم و غیرمستقیم ۵۹

بند پنجم: نظارت فردی و جمعی ۵۹

بند ششم: نظارت بر گروه‌های نخستین و ثانوی ۵۹

گفتار دوم: نظارت اجتماعی در مقام اجرا ۶۰

بند اول: مجرای نظارت اجتماعی ۶۰

بند دوم: ضمانت‌های اجرای نظارت اجتماعی ۶۱

بند سوم: موانع نظارت اجتماعی ۶۱

گفتار سوم: نظریه‌های کنترل اجتماعی ۶۲

بند اول: کنترل اجتماعی در دیدگاه بزرگ ۶۲

بند دوم: کنترل اجتماعی در دیدگاه ریس هیرشی ۶۳

الف) نظریه کنترل بزهکاری ۶۴

ب) نظریه خودکنترلی بزهکاری ۶۸

بند سوم: کنترل اجتماعی در دیدگاه نای ۶۹

الف) کنترل مستقیم ۶۹

ب) کنترل غیرمستقیم ۶۹

ج) کنترل‌های درونی‌شده یا فشارهای درونی‌شده ۷۰

د) ارضای نیازها ۷۰

بند چهارم: نظریه بازدارندگی ۷۱

مبحث سوم: حفاظت اجتماعی (حفظ نظم اجتماعی) به‌عنوان مبنای نظارت ۷۳

گفتار اول: الگوهای فرایند کیفری ۷۳

بند اول: الگوی کنترل جرم ۷۴

بند دوم: الگوی دادرسی عادلانه ۷۴

بند سوم: الگوهای تلفیقی ۷۵

گفتار دوم: رویکرد مدیریت خطر و جرم‌شناسی امنیتی ۷۶

بند اول: مفهوم خطر و خطرناکی در سیاست جنایی خطرمدار	۷۸
الف) خطرناکی حقوقی	۷۸
ب) خطرناکی در پزشکی و روان پزشکی	۷۸
ج) خطرناکی جرم‌شناسی	۷۹
بند دوم: بزه‌کاران از منظر سیاست جنایی مدیریت خطر	۸۰
بند سوم: اهداف نظارت بر مجرمان خطرناک	۸۱
الف) سلب توان بزه‌کاری	۸۱
ب) اصلاح و درمان	۸۴
بند چهارم: مهم‌ترین ایرادهای وارد بر سیاست مدیریت خطر جرم	۸۵
مبحث چهارم: مبانی فقهی نظارت بر مجرمان خطرناک	۱۱۷
نقطة ۱: نظارت و کنترل مبتنی بر خانواده	۸۷
بند اول: خانواده و اعمال تدابیر نظارتی برای پیشگیری از تکرار جرم	۸۸
بند دوم: مسئولیت خانواده در صورت عدم اعمال نظارت بر اعضای خود	۸۹
گفتار دوم: نظارت و کنترل اجتماعی مبتنی بر تعاون اجتماعی	۹۰
بند اول: امر به معروف و نهی از منکر	۹۱
الف) تشکیل دسته مردم پیشگیری و حفاظت اجتماعی	۹۴
ب) طرح قانونی امر به معروف و نهی از منکر	۹۴
بند دوم: مرادندداشتن با امر به معروف	۹۵
گفتار سوم: نظارت و کنترل مبتنی بر اقتدار عام (حکومتی - سیاسی)	۹۶
بند اول: حسیه	۹۶
بند دوم: اعلان اجتماعی و معرفی مجرمان خطرناک	۱۰۰
دستآورد	۱۰۳
بخش دوم: چالش‌های نظارت بر مجرمان خطرناک	۱۰۵
فصل اول: نظارت‌پذیری؛ نظارت‌گریزی	۱۰۷
مبحث اول: فرمان‌پذیری در نظارت، عوامل و چالش‌های آن	۱۰۸
گفتار اول: اهمیت کانون خانواده در نظارت بر مجرمان (نظارت خانواده‌محور)	۱۱۱
گفتار دوم: نقش کشگران نظارتی رسمی در دستیابی به اهداف نظارت	۱۱۶
گفتار سوم: خطرهای نظارت (برای ناظران)	۱۱۸
مبحث دوم: نظارت‌گریزی و آثار حقوقی آن با رویکرد تطبیقی	۱۱۸
گفتار اول: کانادا	۱۱۹
گفتار دوم: آمریکا	۱۲۰
گفتار سوم: ایران	۱۲۱

بند اول: ضمانت اجرای نظارت‌گریزی در ق.م.ا. و ق.آ.د.ک جدید.....	۱۲۲
بند دوم: نقد و بررسی.....	۱۲۲
مبحث سوم: عوامل جانبی مؤثر بر نظارت‌گریزی.....	۱۲۴
گفتار اول: محدودیت مکانی اجرای نظارت.....	۱۲۵
بند اول: نظارت در محیط بسته.....	۱۲۵
الف) قوانین فرانسه.....	۱۲۵
ب) قوانین آلمان.....	۱۲۶
ج) قوانین انگلستان.....	۱۲۷
د) قوانین کانادا.....	۱۲۷
بند دوم: نظارت در محیط باز.....	۱۲۸
الف) نظارت قبل از تحمل کیفر.....	۱۲۸
ب) نظارت حین تحمل کیفر.....	۱۲۹
ج) نظارت در مرحله پساکیفری.....	۱۲۹
بند سوم: ارزیابی نظارت در محیط بسته و باز.....	۱۳۰
گفتار دوم: نظارت گریز و جنسیت.....	۱۳۱
دست‌آورد.....	۱۳۲
فصل دوم: نظارت بر مجرمان خطرناک، جلوه‌ها و چالش‌های آن	۱۳۳
مبحث اول: نظارت الکترونیک.....	۱۳۵
گفتار اول: مفهوم و سیر تکامل.....	۱۳۵
گفتار دوم: اهمیت نظارت الکترونیک.....	۱۳۶
گفتار سوم: کاربرد نظارت الکترونیک در مراحل بررسی.....	۱۳۷
بند اول: نظارت پیش از دادرسی.....	۱۳۷
بند دوم: نظارت بر افراد آزادشده از بازداشتگاه و زندان.....	۱۳۸
بند سوم: نظارت در تعلیق مراقبتی و آزادی مشروط.....	۱۳۹
گفتار چهارم: نظارت الکترونیک در ایران.....	۱۴۱
گفتار پنجم: چالش‌های حقوقی- اجرایی نظارت الکترونیک.....	۱۴۲
بند اول: حریم خصوصی.....	۱۴۲
بند دوم: مجازات ظالمانه و غیرمعمولی.....	۱۴۳
بند سوم: هزینه.....	۱۴۳
بند چهارم: سوءاستفاده از تجهیزات الکترونیک.....	۱۴۴
بند پنجم: گسترده‌شدن طرح.....	۱۴۵
بند ششم: محاسبه خطر.....	۱۴۵

مبحث دوم: ثبت مجرمان خطرناک.....	۱۴۶
گفتار اول: استفاده از ثبت برای پیشگیری از اعمال تروریستی.....	۱۴۹
گفتار دوم: موانع ثبت مجرمان خطرناک جنسی در ایران.....	۱۵۰
مبحث سوم: اعلام اجتماعی اطلاعات (آگاهسازی اجتماع).....	۱۵۱
گفتار اول: سیاست آگاهسازی یا اعلام اجتماعی در ایران.....	۱۵۵
مبحث چهارم: فارماکوتراپی.....	۱۵۷
مبحث پنجم: نظارت بر مجرمان خطرناک در چالش با موازین حقوق بشر.....	۱۶۰
گفتار اول: رفتارهای غیرانسانی و تحقیرآمیز.....	۱۶۲
گفتار دوم: مجازات‌های نامعین.....	۱۶۳
گفتار سوم: چالش حقوق بشری به کارگیری فارماکوتراپی.....	۱۶۴
گفتار اول: چالش‌های احتمالی به کارگیری فارماکوتراپی در ایران.....	۱۶۷
گفتار چهارم: دسترسی بشری ثبت.....	۱۶۸
گفتار پنجم: چالش حقوق بشری افشای (اعلام) اجتماعی اطلاعات.....	۱۶۹
مبحث ششم: جرایم.....	۱۶۹
گفتار اول: نظارت بر جرایم سازمان یافته فراملی.....	۱۷۱
گفتار دوم: جلوه‌های تدابیر نظارتی در سازمان‌های پالرمو و پروتکل‌های الحاقی آن.....	۱۷۳
گفتار سوم: اشتراک‌گذاری اطلاعات مجرمان خطرناک.....	۱۷۴
گفتار چهارم: نظارت بر مجرمان خطرناک از طریق انترنل.....	۱۷۵
گفتار پنجم: چگونگی نظارت بر محکومان آزاد.....	۱۷۶
دستآورد.....	۱۷۷
فصل سوم: نظارت بر مجرمان خطرناک در ایران: ظهور، افول، بازتاب.....	۱۷۹
مبحث اول: سیاست تقنینی ایران و نظارت بر مجرمان مکرر.....	۱۸۰
گفتار اول: رویکرد نظارتی- اصلاحی (بازپروری).....	۱۸۰
بند اول: قانون وادار کردن محبوسان غیرسیاسی به کار کردن.....	۱۸۰
بند دوم: قانون تشدید مجازات افراد بدسابقه و شرور.....	۱۸۱
بند سوم: قانون اقدامات تأمینی و تربیتی.....	۱۸۱
بند چهارم: قانون راجع به مجازات اسلامی.....	۱۸۲
گفتار دوم: رویکرد نظارتی- حمایتی.....	۱۸۳
بند اول: آیین‌نامه قانونی و مقررات اجرایی سازمان زندان‌ها و... مصوب سال ۱۳۷۲.....	۱۸۳
بند دوم: آیین‌نامه مراکز مراقبت بعد از خروج مصوب سال ۱۳۷۸.....	۱۸۳
بند سوم: آیین‌نامه اجرایی مددکاری اجتماعی سازمان زندان‌ها و... مصوب سال ۱۳۷۹.....	۱۸۴
گفتار سوم: رویکرد نظارتی- مدیریتی.....	۱۸۴

- مبحث دوم: رویکرد مدیریت خطر در ایران؛ از ظهور تا افول ۱۸۵
- گفتار اول: ظهور رویکرد مدیریت خطر ۱۸۵
- بند اول: اهمیت بررسی تاریخی سیاست مدیریت خطر در ایران ۱۸۵
- بند دوم: ویژگی‌های راهبرد مدیریت خطر در ماده ۴۸ مکرر ۱۸۶
- گفتار دوم: افول رویکرد مدیریت خطر ۱۸۷
- بند اول: نبود زمینه‌های مناسب برای بهره‌گیری از رویکرد مدیریت خطر ۱۸۷
- بند دوم: ابهام در ارائه شاخص قانونی از مجرمان سابقه‌دار ۱۸۹
- بند سوم: ابهام در ارائه شاخص بالینی از مجرمان سابقه‌دار ۱۹۰
- بند چهارم: نامشخص بودن وظیفه و همکاری نهادهای سه‌گانه با یکدیگر ۱۹۱
- بند پنجم: دشواری‌های اجرای نظارت در محیط باز ۱۹۱
- بند ششم: تطابق نداشتن ماده ۴۸ مکرر با دستاوردهای نوین کنترل جرم ۱۹۲
- بند هفتم: انطباق نداشتن سیاست نظارتی پلیسی در ایران با سیاست نوین مدیریت خطر ۱۹۲
- بند هشتم: عدم دید در تغییر رویکرد قانون‌گذار و گرایش به کرامت‌محوری ۱۹۳
- مبحث سوم: سیاست‌های نظارت بر مجرمان خطرناک در ایران ۱۹۳
- گفتار اول: سیاست‌های نظارت بر مجرمان خطرناک ۱۹۳
- بند اول: جایگاه مجرمان خطرناک، معیارها و مصادیق ۱۹۳
- الف) بهره‌گیری از مفهرست در حالت خطرناک ۱۹۷
- ب) بهره‌گیری از مصادیق مومنه‌های مؤثر کیفری در قوانین ۱۹۷
- ج) بهره‌گیری از تقسیمات خاص در تعیین کیفری ۱۹۸
- د) مستثنی شدن برخی از مجرمان از مزایای قانونی خاص ۱۹۹
- ه) تجدیدنظرپذیری و رسیدگی جرم خطابک در مراجع قضایی خاص ۲۰۱
- و) محرومیت محبوسان خطرناک از دریافت تسهیلات ۲۰۱
- ز) مصادیق جرایم مذکور در طرح تشدید مجازات احکام در امنیت روانی جامعه ۲۰۲
- ح) سایر معیارها ۲۰۲
- گفتار دوم: مطالعه تطبیقی ۲۰۳
- بند اول: فرانسه ۲۰۳
- بند دوم: آلمان ۲۰۴
- بند سوم: کانادا ۲۰۴
- الف) مجرمان خطرناک ۲۰۶
- ب) مجرمان طویل‌الحبس ۲۰۹
- گفتار سوم: سیاست‌های اجرایی نظارت بر مجرمان خطرناک در ایران ۲۱۰
- بند اول: ضرورت تشکیل گروه ویژه نظارت بر بزهکاران خطرناک زیر نظر پلیس ۲۱۰
- بند دوم: ضرورت تشکیل پلیس ویژه نظارت بر مجرمان خطرناک ۲۱۱
- بند سوم: ضرورت همکاری بین پلیس و سازمان زندان‌ها در زمینه نظارت بر مجرمان ۲۱۲

۲۱۵.....	دست‌آورد
۲۱۷.....	نتیجه‌گیری
۲۲۳.....	پیشنهاده‌ها
۲۲۵.....	واژه‌نامه
۲۲۹.....	فهرست منابع
۲۳۹.....	الف) منابع فارسی
۲۳۹.....	کتاب‌ها
۲۳۳.....	مقاله‌ها
۲۳۸.....	پایان‌نامه‌ها
۲۳۹.....	تقریرات
۲۴۰.....	دیگر منابع
۲۴۰.....	ب) منابع عربی
۲۴۱.....	ج) منابع انگلیسی
۲۴۳.....	د) پایگاه‌های الکترونیکی

مقدمه

با تحول مفهوم حالت خطرناک مورد نظر مکتب تحقیقی و کنار گذاشتن اصلاح و درمان، امروزه دیدگاه جدیدی در عرصه جرم‌شناسی مطرح شده است. در این دیدگاه، هدف استفاده بهینه از منابع مادی و انسانی، تأکید بر مدیریت خطر ارتکاب جرم در مراحل مختلف نظام عدالت کیفری و به‌ویژه کنترل مجرمان خطرناک دارای بیشترین آمار بزهکاری است.

این نوع نظارت، در مرحله پس از اجرای مجازات یا مرحله پساکیفری اعمال می‌شود و اصولاً کارکرد تأمین در مجرمان خطرناک دارد نه کارکرد اصلاحی؛ زیرا این دسته از مجرمان با تحمل کیفر دین خدای را به جامعه ادا کرده‌اند. در این دیدگاه، خنثی‌سازی مجرم از طریق تدابیر امنیتی نظارتی مطرح می‌شود. مجرمان سابقه‌دار اعم از مجرمان حرفه‌ای، مکرر یا مصر، عادی و خطرناک، اقلیت پرفعالی هستند که مرتکب بیشترین جرایم می‌شوند (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۴: ۱۳۰-۱۲۷۰؛ ۱۲۷۱). در ایالات متحده آمریکا پژوهش‌ها نشان داده است مجرمان مصر با زنجیره‌ای قسمت عمده جرایم را انجام می‌دهند. آنها شامل حداقل ۷ درصد از مجرمان می‌شوند و تقریباً مرتکب ۶۰ درصد از جرایم می‌شوند. با معطوف شدن توجه پلیس به این مجرمان فعال و با آموزش دیدن در زمینه شناسایی، تحلیل و تفکیک کردن جرایم ارتکابی آنها، مجریان قانون می‌توانند به‌شکل مؤثرتری از عموم مردم محافظت و دفع کنند (Paulsen et al., 2010, "Book cover-B.C")

بنابراین، با توجه به آمار بالای بزهکاری مجرمان مکرر، ضروری است سیاست‌گذاران جنایی علاوه بر اهتمام به پیشگیری اولیه و بزهکاران بالقوه، به پیشگیری از جرایم بزهکاران مکرر و خطرناک نیز توجه ویژه‌ای کنند.

نظارت یکی از ابزارهای مدیریتی مؤثر است که می‌توان از طریق آن با حداقل هزینه به بیشترین میزان کارایی دست یافت. در حال حاضر، بسیاری از کشورها سیاست نظارت بر مجرمان خطرناک و سابقه‌دار و مدیریت بزهکاری را با هدف تقلیل بزهکاری به سطحی قابل تحمل به کار می‌گیرند.

تحقیق و مطالعه در زمینه نظارت بر مجرمان خطرناک و مراقبت از آنها نشان می‌دهد نظارت فقط به‌عنوان ابزار مثبت فنی مطرح نیست؛ بلکه نظارت بر مجرمان و مراقبت از آنها با بسیاری از علوم از جمله علوم اجتماعی و سیاسی تلاقی پیدا می‌کند؛ به‌عبارت دیگر، نظارت بر مجرمان و مراقبت از آنها موضوعی چندوجهی است که نقاط تلاقی با بسیاری از علوم دارد. این یکی از ویژگی‌های علوم چندوجهی یا مرکب مانند جرم‌شناسی است.

در دیدگاه نوین کنترل جرم، بر نظارت به‌عنوان تدبیر تأمینی تأکید می‌شود. از این‌رو، می‌توان با استفاده از سیاست‌های مطرح در این رویکرد، نظارت را از مفاهیم مشابه تمیز داد. بی‌تردید اختلاط مفهوم نظارت با مفاهیم مشابه و تبیین نکردن صحیح و دقیق این مفهوم از سوی نویسندگان و صاحب‌نظران در حوزه سیاست جنایی مشکل‌آفرین است. نظارت و کنترل رویکرد جدید مدیریت خطر جرم با مفهوم کنترل سرکوب‌گران هم‌سنگ نیستند.

افزون‌براین، گستردگی کاربری مفهوم نظارت در علوم جنایی، اندیشه ارائه تقسیم‌بندی جامع از این مفهوم را به ذهن متبادر می‌کند. با توجه به این اندیشه، می‌توان نظارت را براساس معیار، ای شیوع تقسیم‌بندی کرد.

با توجه به اینکه نظارت در برخی از نظریه‌های جرم‌شناسی نوین ریشه دارد، شناخت نظریه‌های مبنای نظارت، ضروری به‌نظر می‌رسد. برخی از نظریه‌های ارائه‌شده در حوزه کنترل اجتماعی، اقدام‌های نظارتی تأمینی را توجیه می‌کنند؛ بنابراین، یکی از موضوعات مهم دستیابی و معرفی مبنای مستقلاً علمی متعدد برای نظارت بر مجرمان است. علاوه‌براین، تبیین چرایی و پرداختن به مبانی علمی نظارت بر مجرمان نقش مهمی در گسترش و پذیرش این موضوع در قانون‌گذاری ایران دارد.

نظارت بر مجرمان خطرناک و چالش‌های فراروی آن، یکی از موضوعات مهم عدالت کیفری است. به‌نظر می‌رسد نظارت پس از اجرای حکم کیفری، تدبیر حتمی بر پیشبرد و تحقق اهداف عدالت کیفری دارد، اما اعمال تدابیر نظارتی بر مجرمان که گاهی مستلزم به‌کارگیری افراد و فناوری‌های پیشرفته است، سبب تحدید حقوق و آزادی‌های فردی و دخالت در حریم خصوصی می‌شود. فناوری‌های نوین که امکان نظارت بر تمام ابعاد زندگی خصوصی را فراهم کرده است، به حقوق شهروندی افراد لطمه وارد می‌کند؛ بنابراین، قانون‌گذار برای اجتناب از خطر تبدیل جامعه به نظام پلیسی، باید حدود و

ثغور دولت‌ها را در به‌کارگیری این فناوری‌ها برای کنترل افراد- حتی مجرمان خطرناک- دقیقاً مشخص کند.

شناسایی انواع و آثار تدابیر کنترلی و نظارتی که در کشورهای پیشرفته برای مجرمان خطرناک به‌کار گرفته می‌شود، در نظام عدالت کیفری ایران اهمیت زیادی دارد، زیرا در نظام کیفری ایران، انطباق این تدابیر با موازین اخلاقی و شرعی مسئله‌ای اساسی است که بدون توجه به آن استفاده از تدابیر نوین نظارتی در قالب قوانین موضوعه امکان‌پذیر نیست.

افزون بر این، اتخاذ سیاست مدیریت خطر ممکن است با کاستی‌ها، موانع، محدودیت‌ها و دغدغه‌هایی همراه باشد. از این‌رو، شناخت این چالش‌ها و تلاش در جهت رفع آنها با استفاده از تجربیات قانون‌گذاری و اجرایی سایر کشورها ضرورت دارد.

در چند سال اخیر، با موضوع نظارت بر مجرمان، موانع و دغدغه‌های به‌کارگیری آن- که در برخی از کشورها پیشینه طولانی دارد- با ورود به نوشتگان حقوقی و جرم‌شناسی فارسی توجه ویژه‌ای داشته است. تصویب ماده ۴۸ مکرر ق.م.ا در سال ۱۳۸۷، بیانگر توجه سیاست‌گذاران حاکم به اهمیت نظارت بر مجرمان پرخطر در عدالت کیفری بود، اما از این ماده، صرفاً جدید مجازات اسلامی چیزی گفته نشد که این نکته قابل تأمل است. صرف‌نظر از ایرادها، چنانچه وارد به این ماده، بررسی علمی دلایل قانون‌گذار در مورد انصراف از این ماده، به‌گشای قانون‌گذاری در آینده است.

در حوزه سیاست تقنینی ایران، قانون‌گذار در اتخاذ کردن جدید کنترل جرم و پیش‌بینی آن در قوانین موضوعه با تردید روبه‌رو است. به‌شماره ۴۸ مکرر در سال ۱۳۸۷ در ق.م.ا و نسخ آن در ق.م.ا ۱۳۹۲ را می‌توان نشانه افول زودرس سیاست مدیریت خطر جرم دانست. با توجه به اینکه خلأ قانون‌گذاری در بحث نظارت بر مجرمان خطرناک محسوس است، تلاش در زمینه یافتن ابعاد خلأ مذکور، با مطالعه تطبیقی قوانین سایر کشورها و ارائه راهکار مناسب در جهت رفع ایراد مذکور، ضروری است. بی‌تردید شناسایی چالش‌ها و راهکارهای موجود در زمینه نظارت بر مجرمان خطرناک، هم در تدوین سیاست نظارتی جامع و کارآمد و هم در اجرای دقیق و صحیح تدابیر نظارتی از سوی دستگاه قضایی و اجرایی تأثیر بسزایی دارد.

در سال‌های اخیر، پژوهش‌های متعددی در قالب پایان‌نامه، رساله و مقاله در زمینه سیاست نوین کنترل جرم صورت گرفته است و عناوینی مانند عدالت آماری (جلالی و رنا مخواسی، ۱۳۸۵)، مدیریت خطر (ماری، ۱۳۸۳؛ ۳۳۱-۳۶۴؛ بابایی، ۱۳۹۰؛ ۱۸۳-

(۲۱۲)، کیفرشناسی نو و جرم‌شناسی نو (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۸: ۷۱۷-۷۵۰) وارد نوشتگان حقوقی و جرم‌شناسی ایران شده است. اتخاذ سیاست مدیریت خطر از سوی قانون‌گذار در سال ۱۳۸۷ (ماده ۴۸ مکرر ق.م.ا سابق)، سرآغاز مطالعه و تحقیق جدی در این زمینه است. در سال‌های اخیر، نظارت بر مجرمان سابقه‌دار و کنترل آنها از منظر حقوقی و جرم‌شناسی (منوچهری نائینی، ۱۳۸۹؛ مرتضائی، ۱۳۸۹؛ واقفی، مریم، ۱۳۹۰) و پلیسی (توئی، ۱۳۸۸؛ رضایی، ۱۳۸۸؛ گودرزی، ۱۳۹۲)، چالش‌های حقوق بشری پیشگیری از جرم با تأکید بر آزادی‌های اساسی و کرامت‌محوری در عدالت کیفری (ابراهیمی، ۱۳۸۷)، بررسی ریسک و مدیریت آن از منظر امنیتی (پاک‌نهاد، ۱۳۸۸)، طرح و تنوع سیاست جنایی انسان‌مدار، ریسک در چالش میان آزادی و امنیت و رعایت توانایی‌ها و نیازها از مهم‌ترین محورهای مرتبط با بحث حاضر بوده‌اند.

افزون بر این، در بخش از پژوهش‌ها با اتکا به منابع خارجی، موانع و دغدغه‌های به‌کارگیری یکی از جلوه‌های نظارت (برای نمونه نظارت الکترونیک) بررسی شده است (کوسون، ۱۳۸۴: ۲۳، ۴۰؛ محمد نسل، ۱۳۸۴: ۱۱۸-۱۵۳؛ احسان‌پور، ۱۳۸۶: ۱۴-۲۴؛ احسان‌پور، ۱۳۸۸: ۴۰-۴۱؛ تدین، ۱۳۸۷: ۵۵-۶۶؛ آقای جنت مکان، ۱۳۹۱: ۲۲-۴۲).

پژوهش‌های انجام‌گرفته در ایران به‌طور عمده، به‌صورت محدود و در زمینه تبیین نحوه نظارت بر مجرمان سابقه‌دار و بررسی چالش‌ها و موانع نظارت بر مجرمان خطرناک و سابق است، اما پژوهش حاضر به دنبال شناخت مبانی نظارت بر مجرمان خطرناک و بررسی چالش‌های این رویکرد در سیاست‌گذاران و اجرای آن است. نوآوری پژوهش حاضر در این است که با یافتن مبانی و چالش‌های نظارت بر مجرمان در منابع خارجی و قوانین و مقررات موضوعه برخی کشورهای غربی مانند فرانسه، انگلستان، آمریکا و کانادا، نه تنها امکان بهره‌مندی سیاست‌گذاران جنایی ایران را از تجربیات کشورهای دیگر فراهم می‌کند؛ بلکه پیش از اتخاذ سیاست نظارتی، امکان ارزیابی تعالی آن را با اصول قانونی و مبانی فقهی به سیاست‌گذاران می‌دهد. همچنین یکی از نوآوری‌های مهم این پژوهش، بررسی میان‌رشته‌ای و چندنهادی نظارت بر مجرمان با استفاده از علوم دیگر، از جمله جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، مدیریت، فقه، حقوق عمومی، حقوق بشر و... در کنار حقوق کیفری و جرم‌شناسی است.

این کتاب شامل دو بخش است:

در بخش اول، با عنوان نظارت بر مجرمان خطرناک؛ مفاهیم و مبانی: پس از بررسی مفاهیم مقدماتی و قلمرو نظارت، به موضوع مهم مبانی نظارت بر مجرمان پرداخته شده است و از نظر لزوم شناخت مبانی نظارت، تمام مبانی اعم از فلسفی، اجتماعی، جرم‌شناسی و فقهی نظارت بر مجرمان در فصلی مستقل بررسی شده است.

بخش دوم با عنوان چالش‌های نظارت بر مجرمان خطرناک مطرح شده است. اتخاذ سیاست مدیریت خطر و اجرای برنامه نظارت بر مجرمان خطرناک ممکن است با کاستی‌ها، موانع، محدودیت‌ها و دغدغه‌هایی همراه باشد، براین اساس عنوان این بخش انتخاب شده است. از این‌رو، شناخت این چالش‌ها و تلاش برای رفع آن با استفاده از تجربیات کشورهای دیگر، موضوع محوری این بخش را تشکیل داده است.

قبل از به پایان رساندن این مقدمه بر خود لازم می‌دانم از استاد دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی صمیمانه تشکر کنم که با هدایت عالمانه خویش مرا در گذر از این مسیر دشوار مساعدت کردند.

از جناب آقای دکتر حسین سلامی تشکر می‌کنم که مشوق و یاور اصلی من در مقاطع تحصیلی کارشناسی ارشد و دکتری بودند، و فراوان این پژوهش را مدیون لطف و محبت ایشان می‌دانم.

از سردار عصار، فرماندهی محترم سابق دانشگاه علوم انتظامی و جناب آقای دکتر علی محبی، معاونت محترم پژوهش و فناوری دانشگاه سواد انتظامی، سپاسگزارم.

همچنین، از مساعدت‌های دلسوزانه همکاران عزیزم در دانشگاه علوم انتظامی، به‌ویژه دکتر عابدین صفری کاکرودی، دکتر رضا عبدالرحمانی کمال سکر را دارم.

سلامتی و طول عمر باعزت را برای ایشان از درگاه خداوند متعال خواستارم.